

Studiecirkelns demokratifrämjande roll

En praktisknära studie i Studieförbundet Vuxenskolas folkbildningsverksamhet

Författare: AMANDA STJÄRNQVIST, amanda.stjarnqvist@sv.se

Handledare: MARTIN LUNDBERG – Linköpings universitet, Institutionen för beteendevetenskap och lärande

Med stöd av: Föreningen för Folkbildningsforskning. 2022.

Innehåll

Innehåll.....	2
1. Inledning.....	1
1.1 Folkbildning och demokrati.....	1
1.2 Syfte.....	3
1.3 Frågeställningar.....	3
1.4 Avgränsningar.....	3
2. Bakgrund.....	5
2.1 Statens syfte med statsbidrag till folkbildningen.....	5
2.2 Självförvaltning.....	6
3. Tidigare forskning.....	8
3.1 Forskning om civilsamhälle och demokrati.....	8
3.1.1 Mellanmänsklig tillit, demokrati och civilsamhälle.....	8
3.1.2 Civilsamhälle som en arena för medborgerligt engagemang.....	9
3.1.3 Civilsamhället som plattform för folkrörelser.....	10
3.1.4 Studiecirkeln, demokrati och civilsamhälle.....	10
3.2 Sammanfattande diskussion.....	12
4. Tidigare utvärderingar.....	14
4.1 Folkbildningsrådet.....	14
4.2 Statskontoret.....	15
4.3 Sammanfattning.....	16
5. Metod.....	18
5.1 Kortfattad beskrivning och diskussion om metodologiska val.....	18
5.2 Demokrati, mångfalds- och påverkanssyftet.....	19
5.3 Förklarande faktorer.....	21
5.4 Analysmodell.....	22
5.4.1 ANOVA.....	24
5.4.2 Anordnarskapet.....	24
5.4.2 Cirkelledarens kvalifikationer.....	25

5.4.3 Studiecirkelns ämne.....	26
5.4.4 Studiecirkelns form	26
6.1 Sammanfattning resultat	27
6.2 Uträkning av resultat	29
6.2.1 Demokrati-, Mångfalds- och Påverkanssyftet.....	29
6.2.2 Förklarande faktorer	30
6.2.2.1 Anordnarskapet.....	31
6.2.2.2 Cirkelledarens kvalifikationer	33
6.2.2.3 Studiecirkelns ämne.....	35
6.2.2.4 Studiecirkelns form	37
7. Diskussion	39
7.1 Förklarande faktorer.....	40
7.1.1 Anordnarskapet.....	40
7.1.2 Cirkelledarens kvalifikationer	40
7.1.3 Studiecirkelns ämne och form.....	41
7.2 Metodens styrkor och svagheter	42
7.3 Slutsatser	43
8. Referenser.....	46
8.1 Artiklar och publikationer.....	46
8.2 Rapporter	48
8.3 Webbsidor.....	48

1. Inledning

1.1 Folkbildning och demokrati

Folkbildningen har traditionellt haft en viktig roll i svenskt civilsamhälle och har historiskt varit betydelsefullt i framväxten av demokratin. Under 2020 har folkbildningen blivit föremål för samhällsdebatt. Jämfört med tidigare år har det varit en kraftig ökning i antal debattartiklar, inlägg på sociala medier och motioner i riksdagen gällande Folkbildningsrådets roll och studieförbundens förmåga till självförvaltning (Folkbildningsrådet 2021,12). Debattörerna finns på båda sidor, en del hävdar att studieförbunden spelat ut sin roll och att bidraget till demokratin inte är så stort som bidraget till vuxna människors fritidsintressen (Stutzinsky 2021). Ranstorp går så långt som att säga att fusket är utbrett och systematiserat (Ranstorp m fl. 2021), ett uttalande som väckt reaktioner och ifrågasatts (DN 2021). Andra debattörer framhåller att folkbildningen spelar en viktig roll som rustar medborgarna för att kunna vara aktiva och delaktiga samhällsmedborgare (Westh 2021). Med bakgrund av den omfattande diskussion som förts beslöt Riksrevisionen 2021 att inleda en granskning av Folkbildningsrådets uppföljning av studieförbunden.

Huruvida folkbildningen och studiecirkeln stärker svensk demokrati är med andra ord en aldrig så aktuell fråga som i vår samtid. Folkbildningen en viktig del av civilsamhället och får statsbidrag för sin roll att stärka och främja svensk demokrati. Grundidén är att genom folkbildningens pedagogik får alla deltagares röster höras, deltagarna tränar sig i demokratiska processer och fördjupar sina kunskaper för att kunna utöva demokratiskt inflytande och påverkan (Folkbildningsrådet 2020,1). Folkbildningsrådets resonemang påminner mycket om det som i statsvetenskapen kallas för demokratiskola (Harding 2012,12). Genom bildning och träning i demokratiska processer ökar möjligheterna för deltagaren att påverka och delta i demokratin. Emellertid finns det ett behov av att utvärdera studiecirkeln demokratifrämjande roll. Att folkbildningen varit med och byggt upp svensk demokrati är inte ett tillräckligt starkt argument för att hävda att så fortfarande sker. Folkbildningens aktörer har förändrats och professionaliserats sedan folkbildningens start. Statsbidrag och krav från offentlig sektor har historisk sett både möjliggjort, format och reglerat strukturer i både civilsamhälle och folkbildning (Berg och Edquist 2017,1). Åberg (2013, 556) pekar på hur studieförbundens ideologier och

värdegrunder stått tillbaka för en mer professionell och serviceproducerande organisation. Yttre krav har enligt Åberg påverkat studieförbundens organisation och stomme vilket medfört att de förflyttats från gräsrots- och folkrörelse mot en professionell organisation. Det behövs således vetenskapliga studier kring studiecirkelns demokratifrämjande roll i dagens samhälle, som inte vilar på historiska meriter och antaganden.

Det har gjorts många utvärderingar av folkbildningens påverkan på demokratin. Inte minst släpper Folkbildningsrådet årligen samlade bedömningar, där folkbildningsverksamheten utvärderas utifrån statens syften med folkbildningen. Emellertid bygger många av dessa utvärderingar på historiska meriter och antagandet om att studiecirkel främjar demokrati och slutsatsen blir då att om fler får tillgång till folkbildning ökar också demokratin. Utvärderingarna utreder sällan om det förhållandet finns, men diskuterar andra aspekter, såsom ämne, cirkelledarutbildning, målgrupper och demografi som faktorer som främjar demokratin (Folkbildningsrådet 2020, Statskontoret 2018). Analysen blir på en strukturell makronivå, där folkbildningen i stort anses vara demokratifrämjande, men där studiecirkelns roll för deltagaren och demokratin inte utretts statistiskt. Problemet med de utvärderingar som gjorts är dels att de vilar på ett antagande om studiecirkelns roll i demokratin, som idag blivit alltmer ifrågasatt, dels att de inte gör någon ansats till att försöka förklara skillnader eller variationer mellan studiecirkelns. Faktorer såsom ämne, metod (Statskontoret 2018, 91), cirkelledarutbildning och anordnarskap (Folkbildningsrådet 2020, 26) lyfts fram i vissa utvärderingar och rapporter som viktiga för uppfyllandet av demokratisyftet. Men inga statistiska mätningar på dess relevans är gjorda. Är utvärderingarnas antaganden om faktorer som påverkar studiecirkelns demokratifrämjande roll relevanta eller behöver den förstås på ett annat sätt?

Det är tydligt att det behövs en djupgående studie kring hur studiecirkelns demokratifrämjande roll. En sådan studie kan med fördel göras på studiecirkelnivå genom intervjuer med deltagarna för att kartlägga studiecirkelns demokratifrämjande roll. Genom att undersöka studiecirkelns demokratifrämjande roll kan en bättre bild skapas kring relevanta faktorer. Vad är det som gör att studiecirkeln bidrar till demokrati och till att en ökad mångfald människor kan påverka sin livssituation och engagera sig i samhällsutvecklingen och därmed uppfyller Regeringens syfte med bidrag till

folkbildningen (Regeringen 2015)? Med kunskap kring vilka faktorer som bidrar till stärkt demokrati genom studiecirkeln kan det demokratiarbetet intensifieras i folkbildningen. Med tanke på samhällsdebatten kring studieförbundens relevans i dagens demokratifrämjande arbete har denna studie förutom vetenskaplig relevans även en relevans för samtiden.

1.2 Syfte

Syftet med studien är att undersöka hur studieförbundens studiecirkelar bidrar till att statens demokrati-, mångfald- och påverkanssyfte uppfylls. För att kunna uppnå syftet görs en kvantitativ studie. I den prövas faktorer som enligt tidigare utredningar om studiecirkelar antagits vara demokratifrämjande.

1.3 Frågeställningar

1. Hur ser studiecirkelns bidrag till att uppfylla statens demokrati-, mångfald- och påverkanssyfte ut?
2. Är de förklarande faktorer som utvärderingar av folkbildningen hänvisar till relevanta för att förstå variationer i studiecirkelns demokratifrämjande uppdrag?
3. Vad säger studien om studieförbunds arbete med demokratiuppdraget?

1.4 Avgränsningar

Denna studie är en praktiktäna studie. Det innebär att studiens metodik vilar på arbetet som utförs i verksamheten. Jag arbetar som verksamhetsanalytiker på Studieförbundet Vuxenskolan's Ekonomi och Analysenhet som bland annat ansvarar för det övergripande kvalitetsarbete, kontroller och granskningar. Fördelen med att forska inom den egna verksamheten är att det är korta vägar och relativt enkelt att få fram information och data. En praktiktäna studie ger möjligheter att bidra till forskningen med ett inifrånperspektiv samtidigt som det kan utveckla den egna verksamheten. Avgränsningen är således

Studieförbundet Vuxenskolans verksamhet. Möjligheten att utnyttja särskild kontroll¹ i metoden för datainsamlingen frigör resurser för att säkerställa fler svar. Därför är en rimlig avgränsning slutrapporterade arrangemang som genomfördes år 2020 som innefattas i särskild kontroll. Studien pågick mellan april 2021 och april 2022. Datainsamlingen skedde under särskild kontroll som slutfördes hösten 2021 och analysen genomfördes sedan under vintern och våren.

Demokrati är ett brett begrepp med olika definitioner beroende på utifrån vilket perspektiv som studeras. Från ett civilsamhällsperspektiv är det rimligare att utgå från individens möjligheter att påverka än att bedöma och utvärdera institutioner. I Carlsson och Nilholms artikel "Demokrati och inkludering – en begreppsdiskussion" (2004,92) lyfts det deliberativa demokratibegreppet fram som ett begrepp som innehåller inkludering och medborgarengagemang. Ett demokratibegrepp som författarna menar värdesätter ömsesidighet och respekt för andra perspektiv än sina egna. Folkbildningens finansiering kommer från staten, som har uttalade syften med statsbidragen som går i linje med det deliberativa demokratibegreppet. Statens demokratisyfte handlar i mångt och mycket om att skapa förutsättningar för medborgarengagemang. Dessa syften ligger därmed till grund för hur denna studie definierar demokrati. Detta vidareutvecklas i nästa kapitel.

---

¹ Enligt statsbidragsvillkoren måste studieförbunden årligen kontrollera minst 5 % av de statsbidragsberättigade arrangemangen från föregående år.

2. Bakgrund

I detta kapitel presenteras statens syfte med medel till folkbildningen. Likaså förklaras den självförvaltningsmodell som av studieförbunden anses vara en viktig grund för den fria och frivilliga folkbildningen. En viktig del i självförvaltningsmodellen är studieförbundens eget kvalitetsarbete.

2.1 Statens syfte med statsbidrag till folkbildningen

Definitionen av demokrati beror på vilket perspektiv som tas. När folkbildningen studeras är det nödvändigt att se på demokrati ur ett gräsrotsperspektiv, det vill säga hur demokratin fungerar på individnivå och inte enbart i formella politiska strukturer och rösträtt (Larsson 2001, 200). Det är rimligt i en studie av folkbildning att utgå från syftet med folkbildningen, som ger en liknande definition. Som nämnts inledningsvis är grundidén med folkbildningens bidrag till demokratin att deltagarnas röster hörs, tränar sig i demokratiska processer och fördjupar sina kunskaper för att kunna utöva demokratiskt inflytande och påverkan (Folkbildningsrådet A 2020,1).

På Regeringens webbsida beskrivs statens fyra syften med statsbidragen till folkbildningen:

- 1. stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin,*
- 2. bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen,*
- 3. bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället och*
- 4. bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet.*

I sin samlade bedömning 2020 inleder Folkbildningsrådet med att alla statens syften med stödet till folkbildningen talar om demokrati. De framhåller att folkbildningen stärker demokratin genom att stärka social sammanhållning, mellanmänsklig tillit och förankra individer i demokratins idéer (Folkbildningsrådet 2021, 10–12). Att definiera demokrati som minskade utbildningsklyftor eller ett rikt kulturliv blir dock för generellt och brett för

en praktiktära studie. De första två syftena ringar däremot bättre in demokratibegreppet som en plats för demokratiskola.

2.2 Självförvaltning

Självförvaltningsmodellen är ett exempel på dels den professionalisering som skett i studieförbunden, dels på den relation som finns mellan folkbildningsaktörerna och staten. Folkbildningen ska vara fri och frivillig för deltagaren och staten stöttar ekonomiskt utan att styra. Detta ställer höga krav på Folkbildningsrådets- och studieförbundens egen förmåga att säkerställa att statsbidragen används på ett ändamålsenligt sätt och att verksamheten uppfyller statsbidragsvillkoren (Heie och Fyrberg 2021). Studieförbundens kvalitet och etikarbete är en del i självförvaltningsmodellen och varje år granskas minst 5 % av de studietimmar som rapporterats för statsbidrag studieförbundens särskilda kontroll.

Självförvaltningsmodellen definierar på sätt och vis den relation som finns mellan folkbildningsaktörerna och staten. Genom mål och villkor för folkbildningen präglas statens styrning av tillit snarare än detaljstyrning och kontroll (Amnå 2019, 13). Det blir således upp till studieförbunden att säkerställa att verksamheten uppfyller statens syften och statsbidragsvillkoren (Heie och Fyrberg 2021). Folkbildningsrådet är en ideell förening med myndighetsuppdrag, med tre medlemmar; studieförbunden som bransch, rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation och Sveriges kommuner och regioner. Folkbildningsrådet har en extern styrelse. Folkbildningsrådet fördelar medlen till studieförbund och folkhögskolor, vars ledningar ansvarar för att medlen används på ett ändamålsenligt sätt. Studieförbunden har ett stort eget ansvar i att följa upp, granska och kontrollera att verksamheten följer de regler och villkor som finns och att verksamhetens inriktning är i linje med statens syften med statsbidrag till folkbildningen. Folkbildningsrådet granskar i sin tur att studieförbunden har tillräckliga kontroller (Amnå 2019, 14). Självförvaltning är dock mer än enbart kontroll och granskning. Det innebär också att folkbildningen är fri från statlig detaljstyrning i fråga om innehåll i själva folkbildningen, det brukar benämnas som "armlängds avstånd från staten". Om folkbildningen ska vara en plattform för att kunna stärka och utveckla demokratin, menar företrädare från Studieförbundet Vuxenskolan och Arbetarnas Bildningsförbund att

folkbildningen behöver fortsätta att vara fri och frivillig och inte gå mot en uppdragsstyrning (Pettersson et al 2021).

Självförvaltningen sker i flera led. Folkbildningsrådets struktur är en aspekt av självförvaltningen, studieförbundens kvalitetsarbete en annan. Nära verksamheten är självförvaltning det lokala systematiska kvalitetsarbetet som görs, men även anordnarskapet. Anordnarskap är ett begrepp som används i kvalitetssammanhang inom studieförbunden och innebär kortfattat att studieförbunden ansvarar för att säkerställa att verksamheten "har den inriktning som anges i förordningen" och följer statsbidragsvillkoren. Anordnarskapet är alltid studieförbundets och ansvaret för den kan inte överlåtas på en samverkanspart (Folkbildningsrådet E, 2022).

3. Tidigare forskning

3.1 Forskning om civilsamhälle och demokrati

I detta kapitel görs en genomgång av tidigare forskning av sambandet mellan civilsamhälle och demokrati. Inledningsvis redogörs en kortfattat översikt av forskningen på området. Sedan presenteras och diskuteras forskningen kring folkbildning och studieförbund och dess påverkan på svensk demokrati.

Trots att folkbildningens roll i det svenska demokratibygget har blivit mer ifrågasatt i debatten, är forskningen överens om civilsamhällets betydande roll. Civilsamhälle och demokrati är ett viktigt forskningsfält inom statsvetenskapen (Amnå 2005, 9).

Civilsamhället har fem viktiga roller, som röstbärare, serviceproducent, gemenskap, demokratiskola och motvikt (Harding 2012, 12), var och en viktig för att demokratin ska utvecklas och frodas. Det finns ett antal olika teoretiska perspektiv som är relevanta för att förklara hur studiecirkel förväntas påverka demokratin.

3.1.1 Mellanmänsklig tillit, demokrati och civilsamhälle

Socialt kapital är ett begrepp som är vanligt i forskning kring civilsamhället. Bourdieu definierar socialt kapital som den aggregerade faktiska eller potentiella resursen som är kopplat till sociala nätverk (Bourdieu 2007, 88). Putnam vidareutvecklade begreppet, som kom att innehålla mellanmänsklig tillit. Mellanmänsklig tillit är på många sätt enklare att mäta än det mer komplexa begreppet socialt kapital. Putnams konceptualisering av socialt kapital föreslår bland annat att det finns ett samband mellan generaliserad mellanmänsklig tillit och medlemskap i föreningslivet. Putnam föreslog att samhällen med större engagemang i civilsamhället har mer tillit mellan medborgarna och således underlättas demokratins utveckling (Putnam 1994).

Two central concepts to Putnam's theories are bridging and bonding social capital. Bridging social capital creates trust between different groups, while bonding social capital creates trust within the group. Both types can be valuable, but bridging social capital is considered to have a greater impact on democratic development (Håkansson 2013, 5).

Putnams idé om att engagemang i civilsamhället leder till ökad mellanmännisklig tillit har emellertid inte varit utan kritik (Rothstein och Stolle 2008, 442). Newton (2001, 201–204) bedömer sambandet mellan medlemskap i föreningslivet och tillit som svagt och argumenterar att relationerna mellan civilsamhälle och tillit är mer komplext än Putnams teorier. Newton menar till och med att medlemskap i föreningslivet som bäst gör väldigt lite för mellanmännisklig tillit. Sedan Putnams tid har begreppet socialt kapital både problematiserats och breddats. Framför allt har forskningen sett en vikt av att studera även informella organisationer och nätverk (Lilja och Åberg 2012, 17).

Teorierna kring hur civilsamhället bidrar till stärkt demokrati går således isär. Skapar de tillit mellan människor, som i sin tur stärker demokratin, eller finns ett annat, mer komplext samband? Mellanmännisklig tillit är en framgångsfaktor för en stärkt demokrati, men forskningen har olika syn på kausaliteten kring starkt civilsamhälle och stärkt mellanmännisklig tillit.

3.1.2 Civilsamhälle som en arena för medborgarligt engagemang

Civilsamhället anses skapa en arena för delaktighet i samhället och därmed främja demokratin. Civilsamhället är en arena där individer kan engagera sig för att påverka samhället och civilsamhällets delaktighet i politiska beslut, samhällsservice och samhällsfrågor har ökat (Bevir 2011, 2). Studier kring hur civilsamhället blir alltmer betydande i policyprocesser går under begreppet Governance. Fung (2006, 66–70) menar att när medborgarna är med och formar beslut bidrar det till beslut med högre legitimitet, rättvisa och effektivitet. Warren (2017, 43) menar att delaktiga medborgare har en viktig funktion i ett demokratiskt system och att civilsamhället är nödvändigt för att upprätthålla den. Civilsamhället erbjuder medborgarna en arena att organisera sig på, representeras, vara ett motstånd till politiska beslut eller protestera (ibid, 50).

Civilsamhället är en viktig intermediär mellan medborgare och makthavare och en röstbärare som för med sig samhällets synpunkter. Från denna teoretiska ansats är det viktigt att bära med sig att civilsamhället inte står som en motvikt till staten, utan som en betydande maktfaktor på ett positivt sätt (Lilja och Åberg 2012, 18). Civilsamhällets interaktion med staten blir på så vis bredare än enbart demokratisering. Governance fokuserar på strukturerna kring samverkan och interaktion mellan civilsamhället och offentlig sektor (ibid 61). En sådan samverkan är Sveriges historia av statliga bidrag till civilsamhälle och folkbildningen och visar på sambandet mellan svenskt civilsamhälle

och svensk politik. Civilsamhället utgör en bas för demokratin. Det erbjuder en plattform som utöver att organisera olika intressen också tränar medborgarna att gemensamt värdera, argumentera och fatta beslut (Vogel m.fl. 2003, 53-55)

3.1.3 Civilsamhället som plattform för folkrörelser

Folkrörelser är ytterligare ett begrepp som är kopplat till demokrati, civilsamhälle och även studieförbund. Folkrörelser som begrepp är ett gräsrotsperspektiv, som syftar på människors organisering på gräsrotsnivå för att skapa demokratisk förändring. En förutsättning för att folkrörelser ska kunna ske är en jämlikhet mellan medborgarna och att medborgarna har färdigheterna att skapa och driva opinion för att därigenom få tillgång till den offentliga sfären där beslut fattas (della Porta 2009, 2). Harding menar att både svenskt civilsamhälle och studieförbunden i mycket vilar på folkrörelsen.

Folkrörelserna bjöds redan under 1900 talet in i offentliga beslutsprocesser och har därmed varit med och byggt upp svensk demokrati. Studieförbundens historia finns i folkrörelsen och Harding menar att studieförbunden har verkat som en förenande länk mellan folkrörelserna och det offentliga (Harding 2012, 44). Genom att det givits en plats för folkrörelserna att engagera och bilda sina medlemmar till att få de färdigheter som krävs för att delta i samhällsutvecklingen har studieförbunden historiskt bidragit till uppbyggnaden av svensk demokrati.

3.1.4 Studiecirkeln, demokrati och civilsamhälle

En studie gjord 2013 av Arensmeier mäter det sociala kapitalet hos deltagare i studiecirklar. I studien definieras socialt kapital som socialt nätverk, tillit och solidaritet. Med socialt nätverk menas både socialt umgänge och föreningsengagemang. Tillit syftar till både generell tillit till människor i allmänhet, specifik tillit till den egna gruppen och institutionell tillit, dvs. tillit till staten och dess institutioner. Med solidaritet åsyftas värderingar kring jämställdhet och jämlikhet (Arensmeier 2013, 134). Här kan kopplingar dras mångfaldssyftet med statens syfte med statsbidragen till folkbildningen. Arensmeier kan se att erfarna cirkeldeltagare har en högre mellanmänsklig tillit och är mer föreningsaktiva än genomsnittet, men kan inte se några andra signifikanta skillnader mellan erfarna studiecirkeldeltagare och andra grupper (ibid, 140). En annan studie kring socialt kapital och studiecirkeln är gjord av Håkansson (2013,15). Han kommer fram till slutsatsen att deltagande i studiecirkel via föreningar leder till homogenitet, vilket i sin tur

kanske stärker tilliten inom den egna gruppen, men inte skapar ett överbryggande socialt kapital. Håkanssons slutsats är även att de homogena grupperna skulle ha kunnat organisera sig utan studieförbundens hjälp, medan de heterogena grupperna behöver den yttre kraft som studieförbunden ger.

Folkbildningen tros kunna skapa ett stärkt medborgarskap och större inflytande över den egna livssituationen. Den fria och frivilliga folkbildningens öppna och inkluderande arbetssätt används som argument för att deltagande i folkbildning också ökar den demokratiska delaktigheten. Studiecirkeln ses som en jämlik mötesplats, där deltagarna möts på lika villkor och gemensamt studerar ett självvalt ämne. Deltagaren utvecklas och bidrar till gruppens utveckling och lärande (Pastuhov och Sivenius 2017, 116).

Larsson belyser flera intressanta aspekter av studiecirkeln och demokratin. Han menar att studiecirkeln är en särart i utbildningssammanhang, på grund av det fria och frivilliga. Att delta i en studiecirkel ger inte akademiska meriter, det är öppet för alla och leds ofta av en deltagare, som både kan ha expertis inom området eller inte. Studiecirkeln anses av Larsson skapa goda förutsättningar för demokratiutveckling i relation till andra formella utbildningar. Genom att se demokrati som en process och sammanväva flera demokratiteorier med gräsrotsperspektiv studerar Larsson studiecirkeln relation till demokratin. Att cirkeln är en plats för ett samtal där olika åsikter möts och där deltagarna tränar sina demokratiska färdigheter, bedöms vara studiecirkelns bidrag till demokratin, snarare än att skapa social eller politiskt agerande (Larsson 2001, 213). Detta styrks av Anderson m. fl. (1996) som i "Cirkelsamhället" vrider och vänder på olika demokratiperspektiv för att väga cirkeln betydelse för demokratin och menar till slut att överläggning, att söka argument och värdera dem, diskutera och omformulera argument och värderingar är det som stärker och utvecklar demokratin. Genom förmågan att kartlägga och undersöka värderingar och argument, väga dessa mot varandra och ta nya ståndpunkter, bidrar studiecirkeln till en kontinuerlig demokratisk process. Studiecirkeln anses bidra med bildade medborgare, vilket i sin tur leder till mer genomtänkta val, förmåga att kollektivt formulera sig, ta vara på sina medborgerliga rättigheter och mobilisera sig. Ämnen kring val, politik och samhälle bör således stärka demokratin. Författarna visar på att cirkeldeltagarna "vuxit som människor" och fått stärkt självförtroende, även om de inte själva ser sitt deltagande som en demokratiskola. Mångfald i en studiecirkel ger enligt författarna nya perspektiv och stärker således dessa

förmågor. Olika människor träffas och därför befrämjas den demokratiska dialogen. Författarna ställer sig dock frågande till om detta är fallet, då många cirklar är homogena (Andersson m fl. 1996 222-230).

Studier om studieförbundens roll i folkrörelser kommer ofta till slutsatsen att folkrörelserna skapat en ökad jämlikhet och fungerat som demokratiskola (Edqvist 2017, 139). Forskning har visat att folkbildningen historiskt fokuserat på grundläggande kunskaper och färdigheter för att delta i demokratin och i folkrörelser; exempelvis i mötesteknik, men att tyngdpunkten numera har förskjutits till en allt större andel fritids- och hobbystudier (Pastuhov och Sivenius 2017, 116). Åberg (2013, 556) identifierar ett skifte i studieförbunden från att vara förankrade i folkrörelsen till att bli mer professionaliserade. Han menar att studieförbunden inte längre kan ses som en del av civilsamhället, utan som ett mellanting, en intermediär mellan civilsamhälle, stat och marknad. Folkrörelseperspektivet och studieförbunden som en demokratiskola blir även problematiserat av Malm och Schoug. De menar att en stor del av folkbildningsverksamheten inom studieförbunden är inom musik (Malm och Schoug 2020, 95) och reflekterar över att studieförbunden i detta avseende kanske snarare är en entreprenörsskola än en demokratiskola.

3.2 Sammanfattande diskussion

Det finns gott om forskning kring demokrati och civilsamhälle och om folkbildning och demokrati. Emellertid saknas det studier som på mikronivå förklarar vad i studiecirkeln som främjar demokrati. Arensmeiers (2013) studie av det sociala kapitalet i studiecirkel visar visserligen på ett samband mellan deltagande i studiecirkel och ökad mellanmänsklig tillit och ökat föreningsengagemang. Men kausaliteten mellan tillit och deltagande i civilsamhället är ifrågasatt från flera håll (Rothstein och Stolle 2008; Newton 2001). Håkansson (2013) menar att studieförbunden är av nytta i att skapa det överbyggande sociala kapitalet, men att det anknyttande sociala kapitalet hade kunnat ske utan studieförbundens inblandning. Studieförbundets roll, i att skapa möjligheter för att olika människor ska mötas, kan operationaliseras som anordnarskap. Detta för med sig två intressanta aspekter: anordnarskapet -studieförbundets roll, samt studiecirkeln form, är det en förening, eller träffas deltagarna på andra grunder?

Studiecirkeln som en plats där deltagare möts på lika villkor lyfts också som centralt (Larsson 2001). Det fria och frivilliga och deltagarstyrda, där åsikter möts och byts, är enligt Larsson studiecirkeln bidrag till demokratin. Till skillnad från formella studier leds ofta studiecirkeln av en cirkelledare som inte är expert och lärandet ska ske gemensamt. Det är således inte underligt att cirkelledarens roll lyfts fram i utvärderingarna i nästa kapitel.

De flesta forskarna är överens om att folkbildningen har betydelse som demokratiskola, som en arena, men kritik mot att folkbildningen skiftat fokus från demokratiskola till en plats att utöva hobbies och fritidsintresse lyfts också (Pastuhov och Sivenius 2017, 116). Därför är ämnesval intressant i studier kring om studiecirkeln och demokratin.

4. Tidigare utvärderingar

I detta kapitel redogörs för några av de utvärderingar som gjorts av folkbildningen, samt Statskontorets förslag på utvärderingsmodell. Genom denna redogörelse kan faktorer som tros ha en påverkan på syftesuppfyllandet identifieras och jämföras med tidigare forskning.

4.1 Folkbildningsrådet

I sin samlade bedömning 2020 inleder Folkbildningsrådet med att alla statens syften med stödet till folkbildningen talar om demokrati. De framhåller att folkbildningens stärker demokratin genom att stärka social sammanhållning, mellanmänsklig tillit och förankra individer i demokratins idéer. Genom att vara mötesplatser för det demokratiska samtalet antas fler individer få möjligheten att vara aktiva medborgare. Det demokratiska samtalet präglas av ett jämlikt gemensamt lärande, där var och en är med och har inflytande över processen och var och en förväntas bidra aktivt. Folkbildningens demokratiska samtal erbjuder, enligt Folkbildningsrådets samlade bedömning, en plats där individen ses som en resurs, där kunskap och insikter nås i samtal med andra, även med personer som har andra åsikter. Dessa färdigheter och förhållningssätt anses vara viktiga i demokratin (Folkbildningsrådet 2021, 10–12).

Folkbildningsrådet skriver i flera bedömningar och utvärderingar att folkbildningen främjar demokrati. Folkbildningsrådets samlade bedömning 2020 beskriver hur folkbildningen bidrar till att statens demokratisyfte uppnås. Det förs ett resonemang kring att alla statens fyra syften bidrar till att stärka och utveckla demokratin och de talar i sitt inledande kapitel kring folkbildningens demokratiska samtal och om hur det bidrar till att skapa fler aktiva medborgare. Emellertid vilar deras bedömning av demokratisyftet på deltagarstatistik på makronivå; hur folkbildningen har nått ut, vilken spridning de har och hur gruppernas sammansättning sett ut generellt (Folkbildningsrådet 2020 10-34). Det tycks saknas en analys på individnivå hur individen som genomgått en studiecirkel stärks i sin möjlighet att delta i den demokratiska processen. År 2020 släppte Folkbildningsrådet en rapport kring cirkelns betydelser för individer (Folkbildningsrådet, 2020). I rapporten har man undersökt enkätsvar från cirkeldeltagare som sedan kompletteras med djupintervjuer.

Fokuset är mer inriktat på vad cirkeln har för betydelse för individen, varför man väljer att gå, socialt sammanhang m.m., än hur deltagandet i en cirkel faktiskt främjar demokrati och stärker möjligheten till påverkan. 2019 år samlade bedömning lyfter att studieförbunden pekar på cirkelledarutbildningar och anordnarskap som ett redskap för att arbeta med demokratisyftet (Folkbildningsrådet 2020, 26). Genom att mäta hur stor andel cirkelledare som genomgått cirkelledarutbildningen anser man sig jobba med demokrati-, mångfald- och påverkanssyfte, men återigen finns det inga mätningar gjorda på relevansen av cirkelledarutbildning för att studiecirkeln ska stärka och utveckla demokratin.

4.2 Statskontoret

Statskontoret släppte 2018 en slutrapport av en utvärdering kring folkbildningen och statens fyra syften. Genom att intervjua fokusgrupper påvisas att studiecirkeln är en demokratisk miljö med möjlighet för alla att komma till tals, en arena där kunskap inhämtas kring samhället, en möjlighet för utlandsfödda att öva svenska och på så vis öka delaktigheten i samhället, samt att studiecirkeln bidrar till att fler kan organisera sig i föreningslivet. Undersökningen visar också att metoden och ämnesvalet påverkar om cirkeln uppnår demokratisyftet. Statskontoret kommer fram till slutsatsen att cirkeln är en mötesplats, men att det ofta är homogena grupper som träffas och att det är till stor del högutbildade och redan föreningsaktiva som deltar i en studiecirkel. De exempel som Statskontoret lyfter fram för att styrka att studiecirkeln bidrar till stärkt demokrati visar på studiecirkeln som riktar sig till marginaliserade grupper och stärker kunskapen om demokrati. En betydande stor del av studiecirkeln har inte möten med andra målgrupper än sin egen. De har ämnen som inte berör demokrati eller samhälle. En stor andel (mellan 20 och 50 procent) inte anser sig ha utvecklat nya förmågor. Statskontoret skriver även att studiecirkeln kan vara en demokratisk miljö som erbjuder deltagarna en ingång till samhället, men att det inte är självklart att studiecirkeln som sådan främjar demokrati. Det beror enligt Statskontoret på ämnet i cirkeln och om studiecirkeln når ut till marginaliserade grupper (Statskontoret 2018, 91-103).

När Statskontoret (2018) fick i uppdrag att ta fram en utvärderingsmodell på hur folkbildningen kan uppfylla statens syften, känns många av ovanstående resonemang igen. De menar att folkbildningen förankrar grundläggande demokratiska värderingar,

skapar kunskap om demokratins arbetssätt, främjar kritiskt förhållningssätt, skapar mötesplatser för demokratiska samtal och engagerar missgynnade grupper. De ser också att folkbildningen kännetecknas av individuell anpassning och fritt kunskapssökande, stärker den enskildes personliga utveckling och låter alla deltagare vara en resurs i gruppen (Statskontoret 2018, 11–12). I utvärderingsmodellen finns en rad indikatorer som kan användas för att mäta huruvida statens syfte med statsbidragen till folkbildningen är uppnådda på studiecirkelnivå. Statskontorets utvärderingsmodell kan således ligga till grund för denna studies metodik för att mäta syftesuppfyllnaden i studiecirkeln. Men för att förstå vilka faktorer som är relevanta för studiecirkeln påverkan på demokratin behöver den samlade empirin jämföras med oberoende variabler.

4.3 Sammanfattning

Statskontorets modell för att mäta huruvida statens syfte med folkbildningen uppfylls finns, men förklaringsfaktorer för att förklara vilken eller vilka faktorer som påverkar uppfyllelsen av syftena saknas. I kapitel 3 redogjordes för flera teoretiska perspektiv, på vilka både Folkbildningsrådet och Statskontorets antaganden kring studiecirkeln och demokrati vilar på diskursen inom forskningen.

Ansvar för anordnarskapet är ovillkorligen studieförbundens. Anordnarskapet innefattar dels att studiecirkeln följer Folkbildningsrådets villkor, dels att verksamheten har den inriktning som bidrar till att uppfylla statens syften med folkbildningen. Detta stämmer överens med den bild Håkansson (2012) förmedlar; att studieförbunden har en viktig roll i att skapa förutsättningar för överbyggande socialt kapital. Anordnarskapet nämns i Folkbildningsrådets utvärderingar och i villkoren och är därför intressant ur flera aspekter att undersöka närmare.

Cirkelledarutbildning är en förklaring som lyfts upp av Folkbildningsrådets utvärderingar av demokratisyftet. Folkbildningens unicitet som Larsson (2001) framhöll som bidraget till demokratin, är ett perspektiv som stämmer in på cirkelledarutbildningen. Det fria och frivilliga och folkbildningspedagogiken lärs ut på cirkelledarutbildningarna. Således borde cirkeln ha större sannolikhet att nå statens syfte med folkbildningen med en cirkelledare som har högre kvalifikationer.

Studiecirkelns ämne tros kunna påverka huruvida studiecirkeln bidrar till stärkt demokrati, där ämnen kring samhälle och demokrati förväntas ha större påverkan än hobby och fritidsrelaterade ämnen (Statskontoret 2018, 91–103; Pastuhov och Sivenius 2017, 116)

Studiecirkelns form lyfts fram av Statskontoret som en annan möjlig förklaring, där redan föreningsaktiva kan ses som en grupp och marginaliserade individer som en annan. Cirkelns form, hur deltagarna möts, kan också förstås ur ett överbryggande socialt kapital perspektiv, som Håkansson lyfte (2012). Även Anderson m fl. menade att homogena grupper bidrar mindre till demokrati än heterogena grupper (Andersson m fl. 1996 222-230).

De fyra faktorer som lyfts fram i tidigare utvärderingar och som har stöd i forskningen kring civilsamhälle och demokrati är således: anordnarskap, cirkelledarens kvalifikationer, studiecirkelns ämne samt studiecirkelns form. Mer kring detta i nästa kapitel.

5. Metod

I detta kapitel beskrivs metodiken och analysmodell. Första avsnitten sammanfattar och diskuterar de metodologiska valen och efterföljs av avsnitt kring hur demokrati, mångfalds- och påverkanssyftet mäts, samt hur de fyra förklarande faktorerna mäts. En analysmodell presenteras i slutet av kapitlet.

5.1 Kortfattad beskrivning och diskussion om metodologiska val

Då studien är en praktikinriktad forskningsstudie bygger metoden till stor del på att verksamhetsutvecklare och kvalitetssamordnare intervjuar deltagare och cirkelledare inom ramen för särskild kontroll och därefter bedömer huruvida statens demokrati, mångfald- och påverkanssyfte uppfyllts i studiecirkeln. Ingen verksamhetsutvecklare eller kvalitetssamordnare har intervjuat deltagare eller cirkelledare från verksamhet de själva är ansvariga för. Bedömningen utgår från Statskontorets indikatorer som tagits fram som ett förslag på hur utvärdering av folkbildningen kan ske på studiecirkelnivå. Utöver bedömning om demokrati-, mångfald- och påverkanssyfte ställs också frågor kring Studieförbundet Vuxenskolornas anordnarskap och en bedömning görs även där på indikator och helhetsnivå.

För att kunna mäta variationen av syftesuppfyllnad skapas ett syftesindex som är en samlad, viktad, bedömning för demokrati-, mångfald- och påverkanssyfte. Ett syftesindex blir en intervallskala som lämpar sig för variansanalyser. En analys av variansen visar om faktorerna ovan påverkar huruvida studiecirkeln uppnår de utvalda syftena.

Även andra uppgifter samlas in och där är GUSTAV, studieförbundens gemensamma rapporteringssystem informationskälla. Cirkelledarens kvalifikationer; om cirkelledaren saknar introduktion, är introducerad, eller är utbildad på grund- eller fördjupningsnivå. Studiecirkeln ämne och form är även de registrerade. Anordnarskapet, cirkelledarens kvalifikationer, studiecirkeln ämne och studiecirkeln form är de faktorer som testas mot syftesindexet i en variansanalys

Urvalet är slumpmässigt uttagna studiecirklar, de flesta av Studieförbundet Vuxenskolornas 28 avdelningar fick 20 arrangemang var med uppgift att ringa antingen cirkelledare eller deltagare (bestämt på förhand). De avdelningar som är små fick 10 arrangemang. Lika många arrangemang valdes som "reserv"-arrangemang, utifall att cirkelledare eller

deltagare inte kunde eller ville ställa upp på en intervju. Detta resulterade i 426 intervjuer, hälften cirkelledare och hälften deltagare.

Verksamhetsutvecklarna och kvalitetssamordnarna ute i avdelningarna är inte forskare, utan praktiker. Detta medför både styrkor och svagheter till metoden. Genom att utnyttja infrastrukturen runt särskild kontroll och de nätverk som finns på avdelningarna har utfallet på antal svar sannolikt blivit betydligt högre än vid utskick av enkäter. Då avdelningarnas personal dessutom är väl förtrogna med statens syfte med folkbildningen är förmodligen bedömningarna mer likvärdiga än om deltagare själva skulle bedöma uppfyllanden av syften och delindikatorer. Ett exempel är att en studiecirkel för pensionärer inte behöver ge ökade möjligheter i arbetslivet eftersom det inte är relevant för den gruppen och kan alltså ändå bedömas ha uppfyllt påverkanssyftet av avdelningen, medan deltagarna kanske bedömt att syftet inte är uppfyllt eftersom det inte är relevant för dem. I liknande fall har delindikatorerna bedömts som ej eller delvis uppfyllda, men huvudsyftet är bedömt som uppfyllt. Kombinationen av intervjuer och sedan bedömningsmallar som används ger fördelarna av den djupgående kunskap som kvalitativa intervjuer kan ge för verksamheten och ett tillräckligt stort urval för att kunna göra kvantitativa analyser som medför en högre grad av generaliserbarhet. Riskerna med metoden är objektiviteten, det kan finnas en vilja att bedöma sin verksamhet högre. Å andra sidan borde den risken vara jämt spridd över organisationen, varför variationerna i syftesuppfyllnaden ändå går att jämföra med de olika faktorerna. Det finns dessutom en tradition av självförvaltning inom folkbildningen, med en vana att granska och kontrollera både administrativ kvalitet och kvaliteten inom verksamhet. Sammantaget överväger fördelarna med metoden riskerna och bidrar dessutom till ett arbetssätt inom förbundet som bygger på vetenskaplig grund och på ett effektivt sätt kvantitativt mäta kvaliteten i verksamheten.

5.2 Demokrati, mångfalds- och påverkanssyftet

I kapitel 4 nämndes Statskontorets syn på hur folkbildningen bidrar till statens demokrati-, mångfald- och påverkanssyfte. Baserat på dessa punkter har Statskontoret tagit fram en lista på indikatorer för att mäta huruvida statens fyra syften uppfylls. Statskontoret har även förslag på källor för inhämtning av data, samt presentationsmetod. Fördelen med att använda dessa indikatorer är att studien kan jämföras i andra sammanhang och bidrar på

så sätt inte enbart till verksamhetens egen förståelse för hur demokrati-, mångfald- och påverkanssyfte uppfylls, utan även till den generella kunskapen kring folkbildning och demokrati. I Statskontorets förslag till utvärderingsmodell föreslås indikatorer med intervju som metod. I Tabell 1. återfinns föreslagna indikatorer, med undantag från "Deltagare lär känna människor med olika sorters bakgrund" (2018, 38)

Statskontorets indikatorer är en god grund för studien, emellertid är indikatorerna för mångfaldssyftet något tunt. Mångfaldssyftet säger att folkbildningen ska bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen. Att studiecirkeln är tillgänglig för personer med funktionsnedsättningar är viktigt, men inte i sig nog för att säga att mångfaldssyftet är uppfyllt. Mångfald kopplat till demokrati måste dels handla om att nå ut till mer än en målgrupp. Mångfalden är även viktig i främjandet av demokrati och i "demokratiskolan". Med Håkansson (2012) studie kring studieförbundens roll i att bygga det överbyggande sociala kapitalet i åtanke behövs en indikator i mångfaldssyftet som fångar in detta. Att möta människor med annan bakgrund än sin egen och nya perspektiv ökar människors förmåga att delta i samhällsutvecklingen. Således är indikatorn "Deltagare lär känna människor med olika sorters bakgrund" viktigt för att fånga upp huruvida studiecirkeln har främjat demokrati.

Tabell 5.1

Syfte	Indikator
Demokrati	Studiecirkelns arbetsformer är demokratiska
	Deltagare vågar säga sin mening i gruppen
	Deltagare känner att andra lyssnar på dem
Mångfald	Verksamheten fungerar bra för personer med funktionsnedsättning
	Deltagare lär känna människor med olika sorters bakgrund
Påverkan	Studiecirkeln ger ökade kunskaper
	Studiecirkeln bidrar till att förbättra möjligheter i arbetslivet
	Studiecirkeln är bra för den personliga utvecklingen

5.3 Förklarande faktorer

För att kunna jämföra arrangemang och dra slutsatser kring de faktorer som tros påverka huruvida studiecirkeln bidrar till att demokrati-, mångfald- och påverkanssyftet uppfylls behöver bedömningen av indikatorer och syfte operationaliseras.

Anordnarskapet, förenklat sagt att studieförbundet varit med i planering och genomförande av studiecirkeln och ansvarat för att studiecirkeln uppfyller villkor och syften är en möjlig förklaringsfaktor till varför studiecirkeln bidrar till stärkt demokrati. Cirkelledarens kvalifikationer är den andra möjliga förklarande faktorn. Här är tanken att

folkbildningens pedagogik är det som skapar möjligheter för "demokratiskolan", att alla får komma till tals och vara en resurs i gruppen. Om ledaren har högre kvalifikationer skulle pedagogiken också i större utsträckning kunna leda till att demokrati-, mångfald- och påverkanssyftet uppfylls (Folkbildningsrådet B, 2020, 26). Ämnena för studiecirkeln kan variera. Det finns studiecirkelar inom hantverk, diskussionscirkelar, språk, dans, biodling, personlig utveckling etc. Enligt föregående kapitel tros ämnen som är mer inriktade på demokrati och samhällsfrågor i större utsträckning främja demokrati än de ämnen som är mer inriktade på hobby och fritid. Slutligen kan studiecirkelns form påverka hur studiecirkeln bidrar till att uppfylla demokrati-, mångfald- och påverkanssyftet. Studiecirkelarna består av medlemmar i en förening, av s.k. fria grupper (hos Studieförbundet Vuxenskolan benämnt som "kamratcirkel", vara programförda (allmänmarknad), där deltagarna anmäler sig och betalar en kursavgift. Dessutom finns studiecirkelar som kommer till på uppdrag, t.ex. särskilda uppdrag inom integrationsverksamheten. Det finns en skillnad i metodiken på en allmänmarknadskurs, där deltagaren inte sällan har en förväntan mer lik den traditionella utbildningen med en "expert" som lär ut och en föreningscirkel som är en del av individens ideella engagemang. Det är inte heller orimligt att tänka att metoden och möjligheten att få nya perspektiv är annorlunda om cirkeln har uppkommit på uppdrag eller om en grupp vänner väljer att söka kunskap gemensamt kring ett ämne som intresserar dem.

5.4 Analysmodell

För att bedöma enkätsvaren behövs både bedömningen av indikatorer och syftena vägas in, genom att utgå från om syftena uppfylls och sedan göra avdrag för de indikatorer som inte uppfylls. Varje bedömning sker på en tregradig skala, nej, delvis och ja.

En sammanvägning av demokrati-, mångfald- och påverkanssyftet behöver göras för att sedan kunna göra statistiska analyser och jämförelser med de oberoende variablerna. Syftesindex blir en sammanslagning av de tre syftena och dess indikatorer. I varje syfte tas ett vägt snitt fram av bedömningen av syftet (BS) och bedömningen av indikator (BI). Att vikta bedömningen av syftet känns naturligt då cirkelns omständigheter kan ha gjort att indikatorerna inte ansågs vara uppfyllda men där bedömningen ändå gjorts att syftet uppfylls. Ett exempel är indikatorn för påverkan "Studiecirkeln bidrar till att förbättra möjligheter i arbetslivet". För en studiecirkel bestående av pensionärer är indikatorn

irrelevant och kan därför bedömas som ej uppfyllt, medan innehållet i cirkeln har varit sådant att syftet ändå uppfyllts. Formeln för att räkna ut varje syftes viktade genomsnitt blir således: $(N \cdot BS + \sum BI) / 2N$ där N är antalet indikatorer. Syftesindex blir summan av de tre syftenas viktade medelvärden och kommer därför att variera mellan 0 och 3. Utöver syftesindexet så presenteras resultatet utifrån grupperingarna; inte uppfyllt (medelvärde=0), nästan inte uppfyllt ($0 < \text{medelvärde} < 0,5$), delvis uppfyllt ($0,5 < \text{medelvärde} < 1$) och helt uppfyllt (medelvärde = 1). Uppdelningen kommer inte att användas i variansanalysen, men möjliggör en grafisk presentation av resultatet.

Tabell 5.2

Syfte	Bedömning Syfte (BS) Nej/delvis/ja	Indikator	Bedömning Indikator (BI) Nej/delvis/ja
Demokrati	0/0,5/1	Studiecirkelns arbetsformer är demokratiska	0/0,5/1
		Deltagare vågar säga sin mening i gruppen	0/0,5/1
		Deltagare känner att andra lyssnar på dem	0/0,5/1
Mångfald	0/0,5/1	Verksamheten fungerar bra för personer med funktionsnedsättning	0/0,5/1
		Deltagare lär känna människor med olika sorters bakgrund	0/0,5/1
Påverkan	0/0,5/1	Studiecirkeln ger ökade kunskaper	0/0,5/1
		Studiecirkeln bidrar till att förbättra möjligheter i arbetslivet	0/0,5/1
		Studiecirkeln är bra för den personliga utvecklingen	0/0,5/1

5.4.1 ANOVA

I analysen av samtliga förklarande faktorer kan en s.k. ANOVA analys göras. En ANOVA-analys kan visa om skillnaden i syftesindex i olika grupper (t.ex. ämnen, cirkelledarens kvalifikationer, nivå av anordnarskap m.m.), är statistiskt säkerställd. Det lämpar sig bra när den oberoende variabeln har nominal skala och där medelvärden ska jämföras i fler grupper än 2. I andra fall kompletteras analysen med en korrelationsanalys. ANOVA-analysen testas hypotesen att alla medelvärden är lika till 95 % säkerhet. Genom att räkna ut ett så kallat F-värde och jämföra det med ett kritiskt värde, ger analysen en beskrivning om det finns signifikanta skillnader mellan grupperna. En signifikant skillnad betyder att det inte är slumpen som gett skillnader i medelvärde mellan grupperna (SPSS-akuten 2010). Grupperna i ANOVAN är den indelningen som görs inom de olika förklarande faktorerna.

5.4.2 Anordnarskapet

Anordnarskapet behöver förstås som Studieförbundet Vuxenskolornas delaktighet i planering, genomförande och uppföljning av en studiecirkel. Det är det begrepp som beskriver en kvalitetssäkring, som syftar både på den administrativa kvaliteten; att administrationen sker korrekt och villkor uppfylls och verksamhetens kvalitet; att det sker ett lärande och att Folkbildningsrådets villkor och statens syften uppfylls. Metoden för att mäta anordnarskapet är den samma som för att mäta demokrati-, mångfald- och påverkanssyftet och indikatorerna är de kriterier Folkbildningsrådet ställer i uppföljningsbrevens inför särskild kontroll av 2020 års verksamhet.

Även här viktas bedömningen av anordnarskapet så att formeln blir: $(4 \cdot BA + \sum BI) / 8$. Resultatet delas in i fyra grupper: inte uppfyllt (medelvärde = 0), nästan inte uppfyllt ($0 < \text{medelvärde} < 0,5$), delvis uppfyllt ($0,5 < \text{medelvärde} < 1$) och helt uppfyllt (medelvärde = 1). Gruppernas medelvärde på syftesindex analyseras i ANOVA-analysen. Då anordnarskapet dessutom har en liknande skala som syftesindexet görs dessutom en korrelationsanalys, som mäter punktvärde för punktvärde för att analysera om skillnader i variation beror på slump eller anordnarskap.

Tabell 5.3

Anordnarskap	Bedömning Anordnarskap (BA) Nej/delvis/ja	Indikator	Bedömning Indikator (BI) Nej/delvis/ja
	0/0,5/1	Tydligt anordnarskap	0/0,5/1
		Säkerställan av den pedagogiska kvaliteten	0/0,5/1
		Ansvar för planering genomförande och uppföljning av folkbildningsverksamheten på arrangemangsnivå	0/0,5/1
		Ha regelbunden kontakt med ledaren	0/0,5/1

5.4.2 Cirkelledarens kvalifikationer

Cirkelledarens kvalifikationer beskrivs i en skala från 0–3. Det är de kvalifikationer som finns inlagda i GUSTAV som används. Resultatet analyseras i en ANOVA-analys utifrån cirkelledarens kvalifikationer och syftesindex. Då cirkelledarens kvalifikationer är en ordinal skala kan även en korrelationsanalys genomföras. Att enbart genomföra en korrelationsanalys kan ge missvisande resultat eftersom den lämpar sig bäst med intervallskalor. I kombination med ANOVA-analysen kan den dock förtydliga slutsatsen.

Tabell 5.4

Cirkelledarens kvalifikation -grupp	Beskrivning
0	Inga kvalifikationer finns registrerade
1	Godkänd ledare, har blivit introducerad som ledare enligt rutin
2	Har gått grundläggande cirkelledarutbildning
3	Har gått fördjupad cirkelledarutbildning

5.4.3 Studiecirkelns ämne

Ämnena kategoriseras i bedömningsmallen enligt följande:

Beteendevetenskap, ekonomi, dans, data/IT, djur/natur/miljö, hantverk/konst, historia/konsthistoria, humaniora, musik, teater, pedagogik, samhälle, språk, transport, hälsa/välbefinnande, trädgård/hus/hem, mat, media/kommunikation och övrigt. För att förenkla analysen delas dessa in i följande grupper i tabell 5.5 för att genomföra ANOVA-analysen. Bakgrunden är att det framför allt är de traditionella skolämnena som lyfts upp att påverka demokratin, medan ämnen inom kultur och fritid fått kritik. Då ämnena är nominella värden, de går inte att rangordna, går det inte att genomföra en korrelationsanalys. ANOVA-analysen är tillräcklig för att se om variansen mellan grupperna är större än variansen inom gruppen. Det vill säga, beror eventuella skillnader i medelvärde i syftesindex på slumpen eller på studiecirkelns ämne?

Tabell 5.5

Grupp 1 Traditionella skolämnena	Beteendevetenskap, ekonomi, data/it, humaniora, pedagogik, samhälle, språk, historia/konsthistoria, transport
Grupp 2 Kulturella ämnen	Musik, teater, dans, media/kommunikation
Grupp 3 Fritid	Hantverk/konst, djur/natur/miljö, trädgård/hus/hem, hälsa/välbefinnande, mat
Grupp 4	Övrigt

5.4.4 Studiecirkelns form

För att undersöka huruvida studiecirkelns form påverkar uppfyllandet av demokrati-, mångfalds- och påverkanssyftena jämförs värdena i syftesindex för de olika formerna av cirklar i en ANOVA-analys. Formerna är: allmänmarknadskurs, föreningscirkel, kamratcirkel, särskilda uppdrag och övrigt. Det är nominella värden, dvs. det går inte att rangordna dem sinsemellan, varför en korrelationsanalys inte går att genomföra. ANOVA-analysen kommer svara på om eventuella skillnader i medelvärde beror på studiecirkelns form eller på slumpen.

6. Resultat

I detta kapitel presenteras resultatet i studien. Första avsnittet sammanfattar resultatet och sedan följer avsnitt med beskrivande statistik, uträkningar och beskrivningar av ANOVA och korrelationsanalysen.

6.1 Sammanfattning resultat

För att undersöka huruvida studiecirkeln bidrar till ökad demokrati och om det finns en variation i syftesuppfyllnad samt hur relevanta anordnarskapet, cirkelledarens kvalifikationer, studiecirkelns ämne och studiecirkelns form är för syftesuppfyllnaden genomfördes 426 intervjuer runt om i hela Sverige. Personal på avdelningarna intervjuade cirkelledare och deltagare, för att sedan bedöma hur studiecirkeln uppfyllde demokrati, mångfalds- och påverkanssyftet. Detta gjordes genom att använda indikatorer som bygger på Statskontorets förslag på utvärderingsmodell av folkbildningen. Genom intervjuerna bedömdes även anordnarskapet; dvs. Studieförbundet Vuxenskolornas delaktighet i planering, genomförande och utvärdering av arrangemanget. Annan data som samlades in för analysen var cirkelledarens kvalifikationer, studiecirkelns ämne samt studiecirkelns form.

Empirin visar att syftena generellt är uppfyllda helt eller delvis i studiecirkelarna som var med i urvalet. Det gick även att identifiera en variation av syftesuppfyllnaden, vilket talar för att det finns faktorer som påverkar i vilken grad en studiecirkel uppfyller statens demokrati-, mångfalds- och påverkanssyfte.

Genom korrelationsanalyser och ANOVA-analyser undersöktes sambanden mellan syftesindex (de sammanslagna viktade värdena av bedömningen av uppfyllandet av syftena) och anordnarskap, cirkelledarens kvalifikationer, studiecirkelns ämne och studiecirkelns form. Faktorer som bedöms viktiga av såväl tidigare forskning som utvärderingar, men som det hittills saknas en sambandsanalys kring.

Korrelationsanalysen visade på ett statistiskt säkerställt samband (konfidensnivå 95 %) mellan anordnarskap och syftesindex. Korrelationen 0,172903 betyder förenklat att ett anordnarskap kan förklara ungefär 17 % av variationen av syftesindexet. En positiv

korrelation betyder att ju starkare anordnarskap, desto högre sannolikhet att syftesindexet är högre.

När cirkelledarens kvalifikationer analyserades framkom brister i underlaget. Det visade sig att en del kvalifikationer i GUSTAV saknades, trots att cirkelledaren genomgått introduktion och/eller grundläggande cirkelledarutbildning. Korrelationsanalysen visar på 0,03933, vilket förenklat betyder att cirkelledarens kvalifikationer kan förklara ungefär 4 % av variationerna i syftesindexet. Dock är resultatet enbart statistiskt säkerställt till en konfidensnivå på 90 %. Korrelationen är alltså dels relativt liten, dels har en relativt låg konfidensnivå. ANOVA-analysen visade i sin tur att skillnaden i medelvärde av syftesindexen inte berodde på cirkelledarens kvalifikationer. När det dessutom förekommer fel i datainmatningen i GUSTAV är resultatet inte generaliserbart, utan behöver även fortsättningsvis undersökas.

Studiecirkeln ämne och studiecirkeln form å andra sidan visade inte på någon korrelation med syftesindexet. ANOVA-analysen visade att skillnader i medelvärde mellan grupperna inte var signifikanta och beror alltså snarare på slumpen än på studiecirkeln ämne eller form. I kapitel 7 diskuteras och analyseras resultatet närmre. I följande avsnitt visas uträkningarna på både syftena, syftesindex och de förklarande faktorerna.

6.2 Uträkning av resultat

6.2.1 Demokrati-, Mångfalds- och Påverkanssyftet

Diagram 6.1

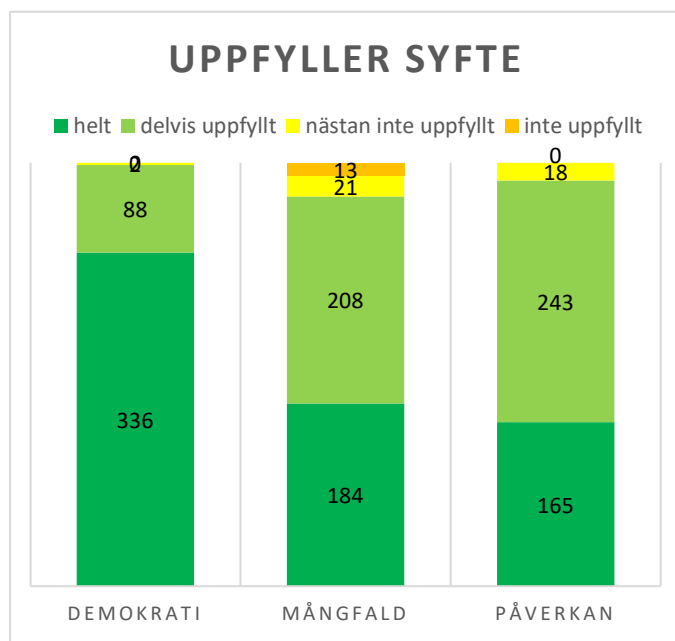

Diagram 6.1 visar fördelningen av bedömningar av syftenas uppfyllnad i studiecirkeln. 426 intervjuer genomfördes och bedömdes utifrån indikatorer. Demokratisyftet är helt uppfyllt i 336 studiecirklar och delvis uppfyllt i 88 av dem. Mångfaldssyftet är bedömt som helt uppfyllt i 184 studiecirklar, delvis uppfyllt i 208 studiecirklar, nästan inte uppfyllt i 21 studiecirklar och inte uppfyllt i 13 studiecirklar. Slutligen är påverkanssyftet bedömt som helt uppfyllt i 165 studiecirklar, delvis uppfyllt i 243 studiecirklar och nästan inte uppfyllt i 18 studiecirklar.

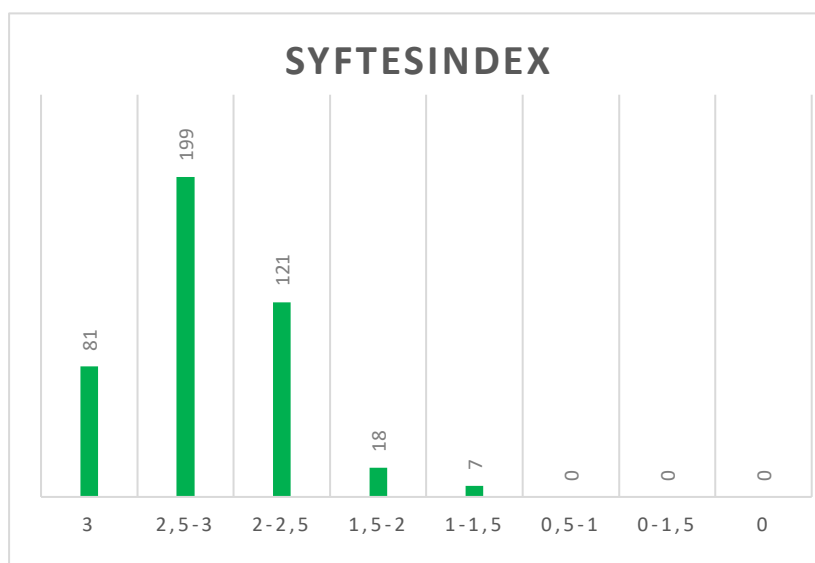
För att kunna jämföra hur studiecirkeln bidrar till stärkt demokrati gjordes ett syftesindex av varje studiecirkel, där uppfyllnad av demokrati-, mångfald- och påverkanssyftet ingår. I tabellen och diagrammet nedan visas fördelningen av syftesindex.

Tabell 6.1

Syftesindex	Antal
si=3	81
2,5<si<3	199
2<si<2,5	121
1,5<si<2	18
1<si<1,5	7
0≤si<1	0

Diagram 6.2

En snabb överblick av resultatet visar att studiecirkeln över lag helt eller delvis uppfyller demokrati-, mångfald- och påverkanssyftena. Demokratisyftet är det syfte som är högst bedömt och mångfaldssyftet det som är lägst. Syftesindexet ger en mer nyanserad bild som visar att även om studiecirkeln tycks bidra till demokrati finns en variation. Om den eller de faktorer som förklarar variationen identifieras ökar förståelsen för vad i studiecirkeln som gör att syftena uppfylls.

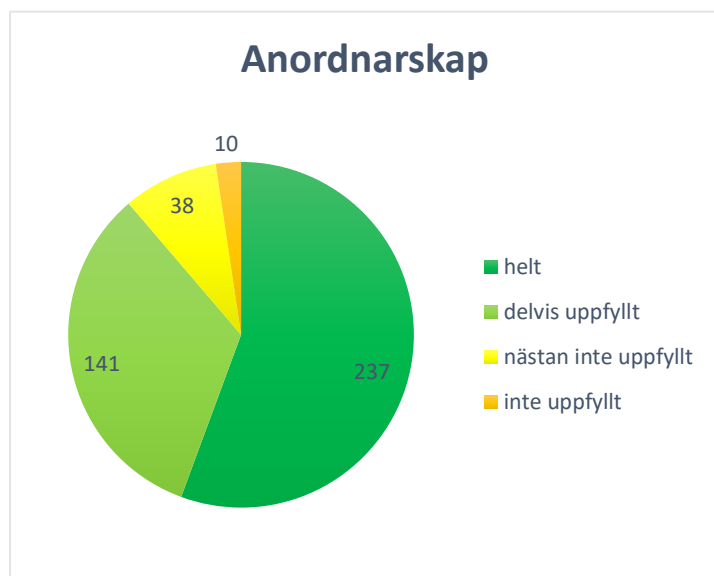
6.2.2 Förklarande faktorer

De möjliga förklarande faktorerna denna studie fokuserar på är flera. Den första; anordnarskapet, är ett brett begrepp som används inom folkbildningen och kan jämföras med kvalitetssäkring. Att Studieförbundet Vuxenskolan har varit anordnare av en verksamhet inbegriper att vara delaktig i planering, genomförande och uppföljning av studiecirkeln och därmed också gjort en kvalitetssäkring; att cirkeln uppfyller statens syfte och att Folkbildningsrådets villkor uppfylls. En andra möjlig förklaringsmodell är cirkelledarens kvalifikationer. Cirkelledarutbildningen och därmed folkbildningens pedagogik, pekas på i utvärderingar av folkbildningen vara en faktor till att studiecirkeln

bidrar till ökad demokrati. En tredje faktor är ämnesval, där teorin säger att ämnen mer inriktade på demokrati och samhällsfrågor bör uppfylla syftena i högre grad och slutligen, studiecirkelns form, där det kan finnas skillnader kring hur deltagarna är organiserade och har "hittat" till cirkeln.

6.2.2.1 Anordnarskapet

Diagram 6.3

I diagram 6.3 ovan syns fördelningen på bedömningen av anordnarskapet. I 56 % av fallen är anordnarskapet bedömt som helt uppfyllt, delvis uppfyllt i 33 % av studiecirkelarna, nästan inte uppfyllt i 9 % och inte uppfyllt i 2 % av studiecirkelarna. En korrelationsanalys av anordnarskap mot syftesindex ger resultatet 0,172903. Resultatet är signifikant på en konfidensnivå på 95 %. Korrelationsanalysen visar att det finns en korrelation mellan anordnarskap och uppfyllandet av demokrati-, mångfald- och påverkanssyftena, men att anordnarskapet i sig inte är tillräckligt för att förklara när studiecirkeln bidrar till att främja demokrati. Detta bekräftas av en ANOVA-analys, som visar på att det är en signifikant skillnad mellan grupperna (F värdet är större än F-krit), men att variansen är större inom grupperna än mellan dem. ANOVA-analysen presenteras i tabell 6.2.

Tabell 6.2

SAMMANFATTNING

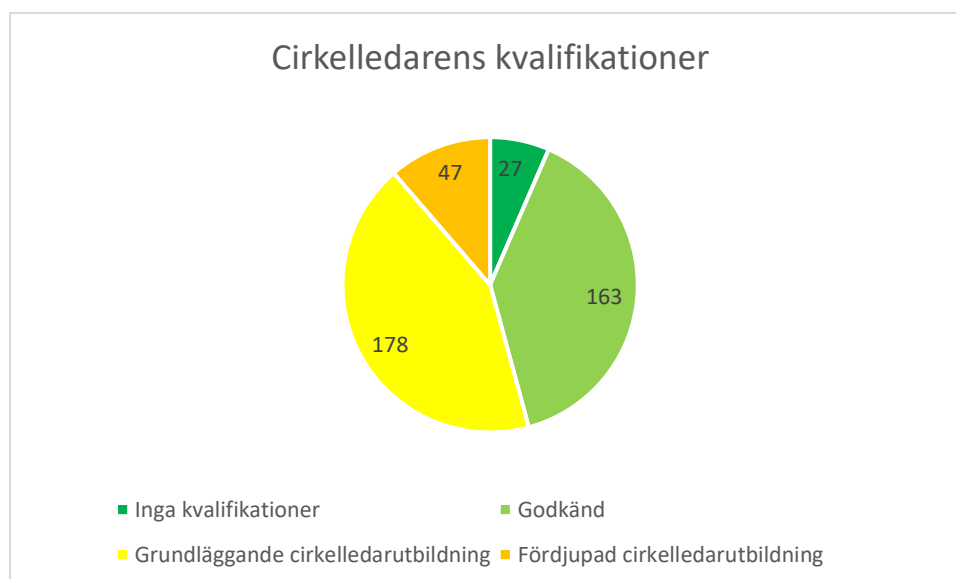
<i>Anordnarskap/Grupper</i>	<i>Antal</i>	<i>Summa</i>	<i>Medelvärde</i>	<i>Varians</i>
Inte uppfyllt	10	23,08333	2,308333	0,368133
nästan inte uppfyllt	28	65,125	2,325893	0,253222
delvis uppfyllt	151	384,8333	2,548565	0,128552
helt uppfyllt	237	623,25	2,629747	0,115686

ANOVA

<i>Variationsursprung</i>	<i>KvS</i>	<i>fg</i>	<i>MKv</i>	<i>F</i>	<i>p-värde</i>	<i>F-krit</i>
Mellan grupper	3,263475	3	1,087825	8,091358	2,98E-05	2,626046
Inom grupper	56,73488	422	0,134443			
Totalt	59,99836	425				

6.2.2.2 Cirkelledarens kvalifikationer

Diagram 6.4

I diagram 6.4 ovan ses fördelningen av cirkelledarens kvalifikationer. En del mätvärden föll bort då verksamhetsutvecklare inte fyllde i enkäterna korrekt och det på så vis inte gick att hämta in uppgifterna från GUSTAV. Kvar fanns 415 värden. Resultatet är statistiskt signifikant på en konfidensnivå på 90 %. Det är en relativt låg konfidensnivå och dialog med avdelningarnas kvalitetssamordnare har visat på att det finns slumpmässiga fel i registreringen av cirkelledarens kvalifikationer. I många fall har man missat att lägga in att cirkelledaren är godkänd, men det har även förekommit i få fall att avdelningar har glömt att registrera när en cirkelledare genomgått utbildning. Det vanligaste felet tycks dock vara att glömma registrera att en ledare är godkänd, det går dock inte att få en högre konfidensnivå genom att utesluta arrangemangen där cirkelledaren uppges sakna kvalifikationer. En korrelationsanalys på samtliga värden ger resultatet 0,03933, vilket även det är ett lågt värde. För att ytterligare analysera empirin gjordes en ANOVA-analys för att jämföra syftesindex i de olika nivåerna av cirkelledarens kvalifikationer. ANOVA-analysen bekräftar att variationen inom grupperna är större än variationen mellan grupperna. F-värdet är lägre än F-krit vilket tillsammans med korrelationsanalysen betyder att det inte finns stöd för en slutsats att cirkelledarens kvalifikationer påverkar syftesindexet. Emellertid gör bristerna i datainsamlingen att det inte heller kan uteslutas att cirkelledarens kvalifikationer har betydelse, varför vidare studier behövs.

Tabell 6.3

SAMMANFATTNING

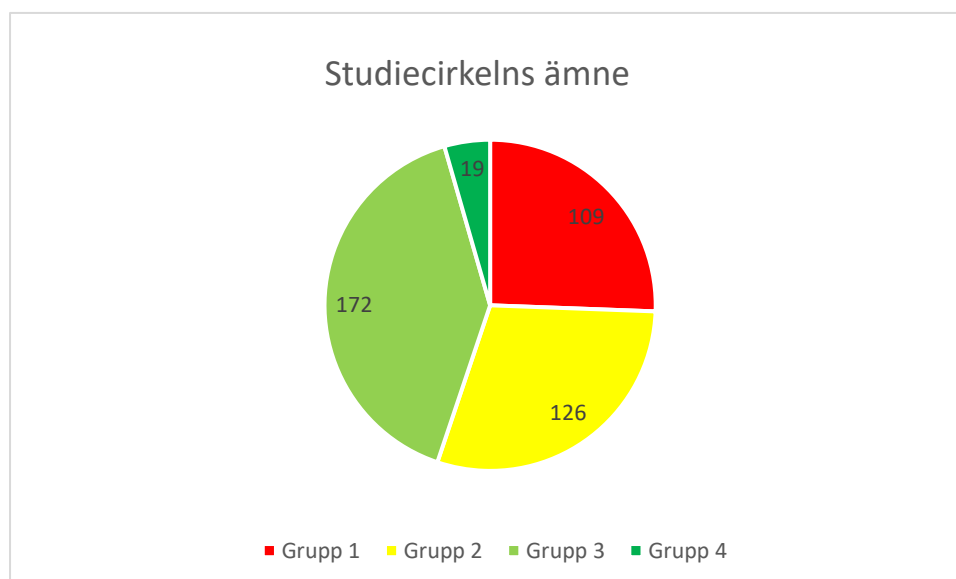
<i>Grupper</i>	<i>Antal</i>	<i>Summa</i>	<i>Medelvärde</i>	<i>Varians</i>
Inga kvalifikationer	27	68,08333	2,521605	0,092998
Godkänd	163	425,875	2,61273	0,120605
Grundläggande cirkelledarutbildning	178	462,2083	2,596676	0,134365
Fördjupande cirkelledarutbildning	47	124	2,638298	0,113535

ANOVA

<i>Variationsursprung</i>	<i>KvS</i>	<i>fg</i>	<i>MKv</i>	<i>F</i>	<i>p-värde</i>	<i>F-krit</i>
Mellan grupper	0,259974	3	0,086658	0,698896	0,553148	2,626614
Inom grupper	50,96105	411	0,123993			
Totalt	51,22103	414				

6.2.2.3 Studiecirkelns ämne

Diagram 6.5

I diagram 6.5 visas fördelningen av Studiecirkelns ämne. 109 studiecirkelar hade traditionella skolämnena, 126 kulturella ämnen, 172 fritidsrelaterade ämnen och 19 ämnen föll under kategorin övrigt. Studiecirkelns ämnen är först uppdelade i de ämneskategorier som finns på Studieförbundet Vuxenskolan's hemsida, för att sedan delas in i 4 grupper enligt tabell 6.4. Fördelningen av ämnen ses i diagram 6.5. Grupperna övrigt är relativt liten, men ANOVA-analysen tar hänsyn till olika storlek på grupperna.

Tabell 6.4

Ämnesgrupp	Ämnen
Grupp 1 Traditionella skolämnena	Beteendevetenskap, ekonomi, data/it, humaniora, pedagogik, samhälle, språk, historia/konsthistoria, transport
Grupp 2 Kulturella ämnen	Musik, teater, dans, media/kommunikation
Grupp 3 Fritid	Hantverk/konst, djur/natur/miljö, trädgård/hus/hem, hälsa/välbefinnande, mat
Grupp 4	Övrigt

Genom att genomföra en ANOVA, som i tabellen nedan, kan vi dock dra slutsatsen att variationen inom grupperna är högre än variationen mellan grupperna. Grupp 1, 2 och 4 har ett något högre medelvärde än grupp 3. F-värdet är lägre än F-Krit vilket i sin tur betyder att variationen inte är statistiskt säkerställd. Slutsatsen blir således att studiecirkelns ämne inte påverkar syftesindexet.

Tabell 6.5

SAMMANFATTNING

<i>Grupper</i>	<i>Antal</i>	<i>Summa</i>	<i>Medelvärde</i>	<i>Varians</i>
Grupp 1	109	286,125	2,625	0,155961
Grupp 2	126	329,5417	2,61541	0,145727
Grupp 3	172	436	2,534884	0,107085
Grupp 4	19	50,25	2,644737	0,20011

ANOVA

<i>Variationsursprung</i>	<i>KvS</i>	<i>fg</i>	<i>Mkv</i>	<i>F</i>	<i>p-värde</i>	<i>F-krit</i>
Mellan grupper	0,789553	3	0,263184	1,949407	0,12097	2,626046
Inom grupper	56,9731	422	0,135007			
Totalt	57,76265	425				

6.2.2.4 Studiecirkelns form

Diagram 6. 6

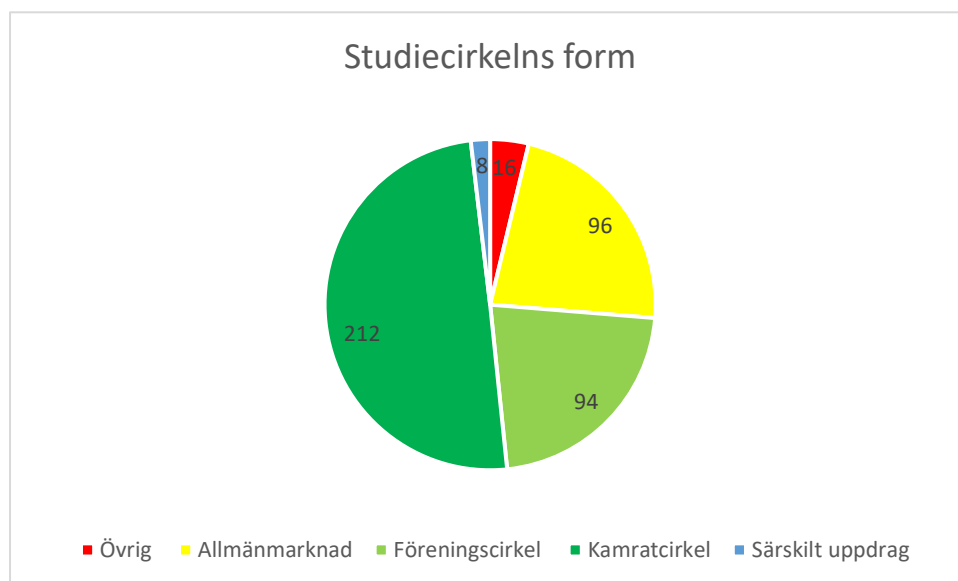

Diagram 6.6. visar fördelningen på studiecirkelns form. I tabellen nedan beskrivs ANOVA-analysen av studiecirkelns form och syftesindex. Det är tydligt att skillnaden i medelvärde är små mellan grupperna, att variationen är större inom gruppen än mellan. Skillnaden mellan medelvärdena är små mellan de olika formerna. Att F-värdet är mindre än F-krit visar också att det inte finns signifikanta skillnader, vilket leder till slutsatsen att studiecirkelns form inte har en påverkan på syftesuppfyllnaden.

Tabell 6.6

SAMMANFATTNING

<i>Grupper</i>	<i>Antal</i>	<i>Summa</i>	<i>Medelvärde</i>	<i>Varians</i>
Allmänmarknad	96	246,5833	2,568576	0,155591
Föreningscirkel	94	241,5833	2,570035	0,166189
Kamratcirkel	212	547,25	2,581368	0,146208
Särskilt uppdrag	8	20,75	2,59375	0,169023
Övrigt	16	41,70833	2,606771	0,138882

ANOVA

<i>Variationsursprung</i>	<i>KvS</i>	<i>fg</i>	<i>MKv</i>	<i>F</i>	<i>p-värde</i>	<i>F-krit</i>
Mellan grupper	0,031829	4	0,007957	0,052056	0,994921	2,39313
Inom grupper	64,35304	421	0,152858			
Totalt	64,38487	425				

---

7. Diskussion

Detta kapitel innehåller både analys och diskussion. Resultatet sätts i kontext av teori och tidigare utvärderingar. I slutet av kapitlet presenteras slutsatser och studiens frågeställningar besvaras.

Syftet med denna studie är att undersöka om statens demokrati-, mångfald- och påverkanssyfte uppfylls i studiecirkel. Detta är gjort genom 426 intervjuer av cirkelledare och deltagare där verksamhetsutvecklare sedan gjort bedömningar kring uppfyllandet av syftet. Tidigare utvärderingar från Folkbildningsrådet och Statskontoret har tidigare pekat på faktorerna; anordnarskap; cirkelledarens kvalifikationer; studiecirkelns ämne och studiecirkelns form. Dessa förväntas förklarande hur studiecirkelns demokratifrämjande roll. De sambandsanalyser av syftesuppfyllnaden i studiecirkeln och de fyra förklarande faktorerna som gjorts, medför insikter om hur studiecirkeln bidrar till att främja demokratin. Detta får i sin tur betydelser för studieförbundens framtida demokratiarbete.

Det har hittills funnits en lucka i forskningen om studiecirkelns demokratifrämjande roll. Att studiecirkeln bidrar till främjandet av demokrati har lyfts fram i olika studier och det bekräftas även i denna. Hittills har dock relevansen för de faktorer som tros påverka att studiecirkeln bidrar till ökad demokrati inte undersökts genom statistiska samband. Att genom Studieförbundets Vuxenskolas systematiska kvalitetsarbete och särskilda kontroll kartlägga 426 studiecirkel bidrar därmed till en ökad förståelse för varför studiecirkeln och folkbildningen stärker och utvecklar demokratin.

Denna studie har dels kunnat bekräfta att studiecirkeln generellt uppfyller statens demokrati-, mångfald- och påverkanssyftet. Studien har också visat att det finns variationer i hur väl syftena uppfylls och har analyserat fyra förklarande faktorer som tidigare forskning och utvärderingar av Folkbildningsrådet och Statskontoret pekat på, men utan att ha gjort en sambandsanalys.

7.1 Förklarande faktorer

7.1.1 Anordnarskapet

Anordnarskapet är ett kvalitetsbegrepp som åsyftar huruvida det varit tydligt för deltagarna att de deltagit i studieförbundets verksamhet, att studieförbundet varit delaktig och närvarande i genomförande och utvärdering, att den pedagogiska kvaliteten säkerställts och att det skett en regelbunden dialog mellan studieförbundet och cirkelledaren. Anordnarskapet av en studiecirkel har en påverkan på syftesindexet. Det är i sig inte förvånande, eftersom anordnarskapet är ett kvalitetsbegrepp och ju mer tid verksamhetsutvecklare lägger på att säkerställa att en studiecirkel håller god kvalitet desto sannolikare är det att studiecirkeln uppfyller de syften som folkbildningen arbetar för. Detta belyser verksamhetsutvecklarens viktiga roll. Verksamhetsutvecklaren bör vara välförankrad i statens syfte, känna till villkor och regelverk och dessutom kunna stödja grupperna i deras utveckling och pedagogiska planering. Verksamhetsutvecklaren får därmed en nyckelroll med sin kunskap, sin lokala förankring och sina nätverk.

Håkansson (2013,15) pekade på att studieförbundens roll kring att samla heterogena grupper ökade det överbyggande sociala kapitalet, detta kan i viss mån förstås som ett anordnarskap. Anordnarskapet handlar i mångt och mycket om att studieförbunden är närvarande i studiecirkeln. De frågor som ställdes i intervjuerna handlade just om kontakten med cirkelledaren, om studieförbundet varit delaktig i både planering, genomförande och uppföljning och om det varit tydligt för deltagaren att studieförbundet anordnat verksamheten. Anordnarskapet belyser därför studieförbundets roll som folkbildare, till skillnad från bidragsgivare. När studieförbunden är delaktiga och inte enbart ersätter kostnader som uppkommit i studiecirkeln och rapporterar in verksamhet för statsbidrag, ser vi också att sannolikheten ökar för att studiecirkeln bidrar till syftesuppfyllnaden.

7.1.2 Cirkelledarens kvalifikationer

Larsson (2001, 213) pekar på studiecirkeln's unicitet med ledare som inte är experter och det fria och frivilliga, som bidraget till demokratin. Folkbildningsrådet lyfter i uppföljningar och utredningar cirkelledarutbildningen som en viktig faktor. I denna studie visades att cirkelledarens kvalifikationer har en liten korrelation, med en låg konfidensnivå. Felkällor i

datainhämtningen gör att det inte kan uteslutas att cirkelledarens kvalifikationer ändå kan påverka hur syftena uppfylls i studiecirkeln. Med tanke på att anordnarskapet är en betydande faktor kan ändå slutsatser dras kring cirkelledarutbildningar. Anordnarskapet handlar om att studieförbundet är involverat i arrangemanget och säkerställer att studiecirkeln har en inriktning som verkar för statens syfte och att arrangemanget följer de villkor Folkbildningsrådet ställt. Med detta i åtanke är det rimligt att cirkelledarutbildningen innehåller mycket diskussioner om statens syften och hur en cirkel bör vara utformad för att skapa plats för demokratiska samtal, oavsett ämne. Cirkelledarens kvalifikationer bör följas upp, kanske med en ny kvantitativ studie över flera studieförbund.

7.1.3 Studiecirkelns ämne och form

Studiecirkelns ämne tycks inte ha någon betydelse för syftesuppfyllnaden. Detta är ett intressant resultat ur flera aspekter. Pastuhov och Sivenius (2017) problematiserade att folkbildningen blivit mer inriktad på hobby och fritid än traditionella ämnen och demokratiskola. Statskontoret (2018) menade att studiecirkeln som sådan inte nödvändigtvis främjar demokrati, utan att det är ämnet och målgruppen som avgör. Slutsatser som denna studie talar mot. Sambandsanalysen pekar på att demokratin främjas oavsett om människor samlas för att träna sig i mötesteknik, musik, lära sig om samhällsfrågor eller dreja. Det är det faktum att människor samlas och lär sig tillsammans som främjar demokrati, inte vad de lär sig.

Likaså verkar inte heller studiecirkelns form ha betydelse för syftesuppfyllnaden. Oavsett om deltagarna är medlemmar i samma förening, eller väljer att gå en allmänmarknadskurs, så uppfylls syftena i ungefär samma utsträckning.

Resultaten är intressanta. Då studiecirkeln generellt uppfyller syftena, oavsett ämne eller form, är en slutsats att civilsamhället bidrar till stärkt demokrati och att en plats för engagemang, där åsikter kan mötas och deltagaren kan stärka och träna sina demokratiska färdigheter, bidrar till att demokratin stärks. Att anordnarskapet har en positiv korrelation på uppfyllandet av syftena visar på att studieförbunden bidrar till att stötta dessa processer och säkerställa att innehållet i studiecirkeln uppfyller statens syften med folkbildningen.

7.2 Metodens styrkor och svagheter

Metodiken har både styrkor och svagheter. En styrka är att det blir ett väldigt lågt bortfall, jämfört med om vi använt oss av enkäter. Att låta avdelningarna utföra intervjuer enligt mall och sedan göra bedömningar har även möjliggjort ett större urval, än om en person ensamt skulle ha genomfört intervjuerna. Metoden möjliggjorde således en kombination av kvalitativ och kvantitativ metodik, vilket resulterade i värdefulla insikter på studiecirkelns nivå, som sedan i analysen kan aggregeras för att skapa en bredare förståelse av de mekanismer som sker i studiecirkeln. En svaghet är att bedömningarna kan riskeras att trots indikatorer och stöd för bedömningarna, bli subjektiva.

Folkbildningen har dock en tradition av en så kallad självförvaltningsmodell, där studieförbunden själva granskar och kvalitetssäkrar sin verksamhet. Det stora urvalet väger även upp för risken för subjektiva bedömningar och underlaget visar att avdelningar också valt att bedöma syften som inte uppfyllda. Anordnarskapet, som är den faktor som studien visar med säkerhet är relevant, har enbart 56 % bedömts som helt uppfyllt. Skulle verksamhetsutvecklarna vilja bedöma sin avdelning högre än den faktiskt är borde detta synas på anordnarskapet snarare än syftena, då anordnarskapet är en direkt bedömning av studieförbundets roll. Att ingen verksamhetsutvecklare har bedömt sin egen verksamhet bidrar också till att minska risken för allt för generösa bedömningar. Således överväger metodikens styrkor dess svagheter.

Studiens metodologiska val är intressanta ur ett verksamhetsperspektiv. Genom att använda Statskontorets indikatorer har Studieförbundet Vuxenskolan systematiska kvalitetsarbete och kontrollarbete systematiserats ytterligare. Att kunna mäta kvalitet i verksamheten med kvantitativa metoder har inte gjorts förut i denna omfattning inom Studieförbundet Vuxenskolan. Syftesindexet är ett användbart index för att mäta samband och kan med lätthet i framtida studier även inkludera utbildnings- och kultursyftet.

Studien är gjord som en praktknärastudie inom ramen för Studieförbundet Vuxenskolan systematiska kvalitetsarbete och kontroll. Resultaten borde vara generaliseringsbara, då statskontorets indikatorer är framtagna för att fungera som en utvärderingsmodell för hela branschen och trots att förbunden organiserar sig olika, följer de ändå alla samma villkor och överenskommelser. Det går däremot inte att generalisera resultatet i bedömningarna

på studiecirkelnivå. Att olika avdelningar och verksamhetsutvecklare gjort bedömningarna kan innebära att bedömningen sett lite annorlunda ut om den gjorts på en annan avdelning eller i ett annat förbund. Det är ändå så att det är variationerna i syftesuppfyllnaden som är denna studies mest intressanta bidrag. Hur denna variation kan förklaras av de olika faktorerna är inte sårbart för individuella bedömningar eller tolkningar och tillämpningar av villkor och kan därför anses vara generaliseringsbart. Liknande mätningar i andra förbund borde således ge liknande resultat i förklaringen av variationen i syftesuppfyllnad.

7.3 Slutsatser

Slutsatsen som kan dras av detta är att studiecirkeln, precis som tidigare forskning hävdar, stärker och utvecklar demokratin. Att demokratin utvecklas i civilsamhället har forskning visat. När människor möts, engagerar sig, byter idéer och åsikter skapas den demokratiska kolan som forskningen pekar på. Det som utgör folkbildningens unicitet verkar vara det organisatoriska bakom studieförbunden. Tjänstepersonledets betydelse är relativt outrett i forskningen kring studiecirkel, folkbildning och demokrati. Denna studie blir en pusselbit, som belyser verksamhetsutvecklarens och studieförbundets organisation och kvalitetsarbete i relation till demokrati. Kvalitetssäkringen och att studieförbundet är med i planering, genomförande och uppföljning, skapar en bättre förutsättning för att en grupp och en individ ska träna sina demokratiska färdigheter, möta nya människor som vidgar perspektiv och få ökade möjligheter att påverka sin livssituation och samhället. Det viktigaste är deltagaren och att deltagaren möter andra människor. Studiecirkelformen bidrar till ökad demokrati, särskilt när studieförbundet har ett gott anordnarskap och säkerställer att gruppen får det stöd som behövs och att cirkeln har en inriktning som främjar, stärker och utvecklar demokratin.

Denna studie kan inte utesluta att andra faktorer än anordnarskapet påverkar huruvida studiecirkeln uppfyller demokrati-, mångfald- och påverkanssyftet. Det är snarare troligt att demokrati utvecklas när människor möts och lär sig tillsammans. Larsson poängterade att cirkeln är en plats där åsikter möts demokratiska färdigheter utvecklas (Larsson 2001, 213). Detta kan såklart ske även utan studieförbundens inblandning, men denna studie visar att ett starkt anordnarskap blir en yttre kraft som förstärker cirkelns demokratifrämjande roll. Ett viktigt bidrag denna studie gör är att tydliggöra

studieförbundens roll kring hur folkbildningen kan stötta människor så att statens syfte med folkbildningen uppfylls. Genom att vara delaktiga på studiecirkelnivå och samtidigt säkerställa att studiecirkeln har ett syfte som stämmer överens med något av statens fyra syften och att villkor uppfylls samt stötta cirkeln pedagogiskt, bidrar studieförbunden i högre utsträckning till stärkt demokrati. Detta betyder att det är strategiskt att kompetensutveckla studieförbundens verksamhetsutvecklare kring anordnarskap och belysa anordnarskapets viktiga roll i studiecirkeln och hur studieförbunden på bästa sätt främjar att cirkeln uppfyller statens syfte med folkbildningen. Att internt tydliggöra anordnarskapets roll och betydelse kan höja kvaliteten ytterligare i folkbildningen. För studieförbundens systematiska kvalitetsarbete betyder resultatet i studien att anordnarskapet bör ligga i fokus för både utveckling och uppföljning. Stärks processer och rutiner för anordnarskapet säkerställs kvaliteten i verksamheten.

För debatten kring statens finansiering av folkbildningen kan denna studie bidra med argument för att studieförbunden fortsatt spelar en viktig roll för demokratiutvecklingen. Genom att nå individer med folkbildningsaktiviteter och vara en aktiv part i planeringen och genomförandet av studiecirkeln ökar förutsättningarna för att demokrati, mångfald och påverkanssyftet ska uppfyllas. Att studiecirkeln ämne och former inte påverkar hur väl syftena uppfylls talar för den fria och frivilliga folkbildningen. Staten behöver inte detaljstyra innehållet, utan enbart säkerställa att studieförbunden har det kvalitetsarbete och anordnarskap som behövs. Studiens resultat betyder även att det ger större effekt att låta studieförbunden anordna folkbildningen, än att dela ut pengarna direkt till föreningar och grupper. Ett förslag på vidare forskning är en kvalitativ studie kring studieförbundens faktiska roll att stärka demokratin, där verksamhetsutvecklarens roll och olika tjänstepersonfunktioner på lokal och central nivå undersöks för att utröna hur studieförbunden som organisationer verkar demokratifrämjande.

Sammanfattningsvis ska studiens frågeställningar besvaras:

1. Hur ser studiecirkeln bidrag till att uppfylla statens demokrati-, mångfald- och påverkanssyfte ut?

Studiecirkeln bidrar till ökad demokrati genom ett generellt uppfyllande av statens demokrati- mångfalds- och påverkanssyfte. Det finns en variation kring hur väl studiecirkeln bidrar till att uppfylla syftena.

2. Är de förklarande faktorer som utvärderingar av folkbildningen hänvisar till relevanta?

Anordnarskapet är en viktig förklaringsfaktor. Ju bättre anordnarskap desto större sannolikhet är det att studiecirkeln har ett högre syftesindex och således bidrar starkare till statens syften. Cirkelledarens kvalifikationer behöver studeras mer, analysen visade inte på ett samband, vilket inte behöver betyda att sambandet inte finns. Det finns brister i datainsamlingen som gör att det inte kan uteslutas att cirkelledarens kvalifikationer ändå är relevanta. Studiecirkelns ämne och form påverkar inte syftesindexet vilket har varit ett viktigt resultat. Det betyder att oavsett på vilken grund som människor väljer att organisera sig i studiecirkel, eller vilket ämne som är föremål för bildningen, sker demokratifrämjande processer i studiecirkeln.

3. Vad säger studien om studieförbunds arbete med demokratiuppdraget?

Studiens resultat visar på att studieförbunden och verksamhetsutvecklarna har en viktig roll. Studiecirkeln är en plats där människor möts i samtal, där åsikter byts och där demokratiska färdigheter tränas. Studiecirkeln ger också deltagarna ökade möjligheter att påverka sin livssituation och delta i samhällsutvecklingen. Detta sker oavsett ämne och form, men genom studieförbundens anordnarskap stärks och främjas demokratiutvecklingen ytterligare. Studieförbunden är således en katalyserande kraft av demokratiutveckling i civilsamhället. Kritik som riktas mot att studieförbundens verksamhet har en inriktning mot kultur eller fritidsintressen kan besvaras med att syftena uppfylls lika bra i en studiecirkel i musik som i en studiecirkel i samhällsfrågor. Sammantaget finns det stöd i studien för att påtala att studieförbunden har en viktig roll i att organisera människor i deras gemensamma lärande och kunskapsutbyte och att dessa möten har större sannolikhet att främja demokratiutvecklingen än om studieförbunden inte hade varit närvarande. För att ytterligare stärka studieförbundens demokratifrämjande arbete bör verksamhetsutvecklarens kunskaper och förståelse kring anordnarskap, statens syfte och cirkelns pedagogik ytterligare utvecklas.

8. Referenser

8.1 Artiklar och publikationer

Albareda, A. 2018, Connecting Society and Policymakers? Conceptualizing and Measuring the Capacity of Civil Society Organizations to Act as Transmission Belts, *Voluntas*, vol. 29, no. 6, pp. 1216-1232

Andersson, E. Laginder, A. Larsson, S. Sundgren, G. 1996. Cirkelsamhället – Studiecirkelns betydelser för individ och lokalsamhälle. Utbildningsdepartementet. Stockholm.

Amnå, E. 2005. Scenöppning, scenvridning, scenförändring – En introduktion, in Amnå, E. och Riksbankens jubileumsfond 2005, civilsamhället: några forskningsfrågor, Riksbankens jubileumsfond in cooperation with Gidlund, Stockholm. s. 9-36

Arensmeier, C. (2013). Studiecirkel och socialt kapital i Gustavsson, B. och Wiklund, M. (red) *Nyttan med folklig bildning : en studie av kapitalformer i folkbildande verk*: Nordic Academic Press. Lund s.113-147

Berg, A. och Edquist, S. 2017, *The Capitalist State and the Construction of civil society: Public Funding and the Regulation of Popular Education in Sweden, 1870-1991*, 1st 2017 edn, Palgrave Macmillan, Cham.

Bevir, M 2011, 'Governance as theory, practice, and dilemma', in *The sage handbook of governance*, SAGE Publications Ltd, London, pp. 1-16
Carmen, M. och Volkhart F.H. 2007 *Can we measure civil society? A proposed methodology for international comparative research*, *Development in Practice*, 17:3, s. 338-352

Bourdieu, P. 2007. "The Forms of Capital." in A. R. Sadovnik, *Sociology of Education*. Routledge. New York.

Carlsson, R och Nilholm, C. 2004. *Utbildning och demokrati 2004*, vol 13, nr 2. S 77-95

Della Porta, D 2009. *Democracy in Social Movements*. Pallgrave McMillan. London.

DN 2021, *Forskarna måste kunna underbygga de grova beskyllningarna med fakta och öppna källor*. *Dagens nyheter*- Dn.se Publicerat 22 februari 2021.

Edqvist, S. 2017 *Studiecirkeln—en demokratisk revolution?* *Uppsala Studies of History and Education*. Uppsala 139-162.

Fung, A. 2006. Varieties of Participation in Complex Governance. Public Administration Review, Dec 2006. s.66-75

Harding, T. 2012. Framtidens CIVILSAMHÄLLE -Underlagsrapport 3 till Framtidskommissionen. Stockholm: Statsrådsberedningen, Regeringskansliet.

Heie, U och Fyrberg, J 2021. Värna modellen med självförvaltning. Altinget. 28 maj 2021

Håkansson, P. 2013. Överbryggande socialt kapital i studieförbundens verksamheter. Malmö Högskola. Malmö.

Larsson, S. 2001. Seven aspects of democracy as related to study circles. International journal of lifelong education, vol. 20. No. 3 , s.199-217)

Lilja, E och Åberg, M. 2012. Vad står forskningen om civilsamhället? En internationell översikt. Vetenskapsrådet. Stockholm.

Malm, T och Schoug, A. 2020. Studieförbundens populärverksamhet - en plantskola för vad? I Hill, N och Schoug A. 2020. Lärande i civilsamhället - En forskarantologi. Trinambai Stockholm. s. 83-122

Newton, K. 2001. Trust, Social Capital, civil society, and democracy. International Political Science Review, 22(2), s. 201-214.

Pastuhov, A. och Sivenius, A. (2017). Medborgarskap mellan närhet och distans. En etnografisk studie i en studiecirkel i filosofi. Nordic Studies in Education, 37(2), s. 116–129.

Pettersson, H, Dahl, A, Heie, U och Fyrberg J 2021. SV och ABF: En förutsättning att studieförbund litar på varandra. Alltinget. 7 juli 2021.

Putnam, R. 1994. Making democracy Work- civic traditions in modern Italy. Princeton University Press. Princeton.

Ranstorp, M, Hylletgren P, Carlbom, A. 2021. Fusket i studieförbunden långt värre än befarat. Dagens nyheter. Dn.se Publicerat 20 februari 2021.

Rothstein, B. och Stolle, D. 2008. The state and Social Capital: An institutional theory of generalized trust. Comparative politics, 40(4), s. 441-459.

Stutzinsky, H. Slopa studieförbunden helt. Göteborgsposten. www.gp.se Publicerat 30 mars 2021.

Vogel, H, Amnå, E, Munck, I och Häll, L 2003. Föreningslivet i Sverige: Välfärd, socialt kapital och demokratiskola. Sociologisk forskning nr 2-2003. S 53-89

Westh, A. 2021. Kortsiktiga bidrag kommer att kväva studieförbunden. Göteborgsposten. www.gp.se Publicerat 31 juli 2021

Åberg, P. 2013. Voluntas; Baltimore Vol. 24, Iss. 3, (Sep 2013): 537-558.

8.2 Rapporter

Amnå, E. 2019. När tilliten prövas. Folkbildningsrådet.

Statskontoret 2018 En folkbildning i tiden – en utvärdering utifrån syftena med statsbidraget

Statskontoret, 2018 Folkbildningen -ett förslag till utvärderingsmodell utifrån syftena med statsbidraget.

Folkbildningsrådet , 2020. Cirkelns betydelser. Folkbildningsrådet. Stockholm

Folkbildningsrådet , 2020. Deklaration för en stark demokrati - Folkbildningsrådets åtaganden. Diarienummer 20/00340.

Folkbildningsrådet , 2020. Folkbildningsrådets samlade bedömning, Folkbildningens betydelse för samhället 2019. Folkbildningsrådet. Stockholm.

Folkbildningsrådet , 2021. Folkbildningsrådets samlade bedömning – Folkbildningens betydelse för samhället 2020. Folkbildningsrådet. Stockholm.

Folkbildningsrådet , 2022. Statsbidragsvillkor studieförbund 2022 – villkor och fördelning

Folkbildningsrådet , 2021 Studieförbundens verksamheter kontroll, transparens och kvalitet.

8.3 Webbssidor

Regeringen 2020. Svensk Folkbildning - Hur och varför?
<https://www.regeringen.se/artiklar/2019/09/svensk-folkbildning--hur-och-varfor/> Hämtat 2021-02-18

SPSS-Akuten 2010. Guide envägs variansanalys anova.
<https://spssakuten.com/2010/12/21/guide-envags-variansanalys-anova/> Hämtad 2022-04-20